

Ethosul discursiv în predica religioasă. Parenesis

Anamaria GHEORGHIU (GRECU)*

Key-words: *ethos, parenesis, argumentation, discourse, discursive role*

1. Pareneza. Particularități ale genului

Constrângerile definatorii ale unui gen de discurs reprezintă, de fapt, normele care condiționează orizontul de așteptare al destinatarilor și care susțin însăși coerența discursului: „Pour qu'un texte soit dit cohérent, il doit être rapporté à une intention globale, à une *visée illocutoire* attachée à son genre de discours” (Maingueneau, 2009: 26). În lucrarea de față suntem interesați de un *gen* aparte al predicii ortodoxe, și anume de predica numită în literatura de specialitate *pareneză* sau *predică ocazională*:

pareneza este o cuvântare bisericească simplă ce se rostește la momente liturgice speciale, fie de bucurie (botez, cununie, sfințirea Bisericii, instalarea preotului în parohie ș.a.), fie de întristare (înmormântare, parastase, calamități naturale) (Gordon 2001b: 50).

Pe temeuri diacronice, lucrarea recomandă utilizarea termenului „pareneză” ca fiind cel mai indicat pentru toate cuvântările ocazionale sau de circumstanță care se leagă de un act liturgic, fie din Biserică, fie din afara ei:

precizăm „legată de un act liturgic” pentru că, în lumea protestantă și neoprotestantă, cuvântările din afara lăcașurilor de cult nu se leagă neapărat de un serviciu religios, ci se consideră predici cu caracter evanghelizator și apologetic. [...] În ortodoxie, orice pareneză rostită în afara sfântului lăcaș de cult se încadrează într-un anumit serviciu religios, o Taină sau o Ierurgie, la care participă cu preponderență membri ai Bisericii, la care se pot adăuga în mod normal și persoane de alte confesiuni sau chiar atei (*Ibidem*: 37).

Vom adopta, de asemenea, viziunea aceluiași autor cu privire la considerarea parenezei ca gen distinct al propovăduirii, alături de omilie, predica propriu-zisă, panegiricul, conferința religioasă (*Ibidem*: 23 ș.u.). În funcție de ritualul care le precede, vom avea în vedere, în lucrarea de față, trei pareneze rostite după săvârșirea a trei *Ierurgii* (slujbe, rânduiești și rugăciuni), mai exact, slujbe de *Tedeum* (slujbe de mulțumire și laudă adusă lui Dumnezeu în anumite împrejurări festive din viața

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

personală sau socială)¹. Vom analiza trei pareneze rostite după săvâșirea ierurgiilor: prima (Anexa 1) în momentul de după citirea pasajului evanghelic din cadrul Slujbei Aghesmei celei Mari (de Bobotează: sfințirile sunt ierurgii prin excelență, *consecrationes*); a doua (Anexa 2) este rostită în momentul imediat oficierei Slujbei de mulțumire (*Tedeum*) la Ziua Absolventului; iar a treia (Anexa 3) este rostită după oficierea Slujbei de mulțumire (*Tedeum*) aduse lui Dumnezeu, de pomenire a eroilor și de binecuvântare a Poporului Român la sărbătoarea națională, pe 1 decembrie.

2. Predicatorul: locutor și instanță empirică. Importanța implicării și asumării actelor discursive

Modul în care predicatorul ca locutor se înscrie în propria *spunere* nu corespunde pragmaticii semantice de care se ocupă Oswald Ducrot (Ducrot 1984: 201) care, utilizând inclusiv termenul aristotelic *ethos* în teoria polifonică a enunțării pe care își fundamentează studiile, consideră că instanța empirică sau vorbitorul real nu se confundă în discurs cu instanțele intradiscursive: în interiorul discursului trebuie să diferențiem *subiectul empiric* de *locutor* sau *enunțiator*, care devine sursă a pozițiilor exprimate.

Într-adevăr, punerea în scenă a sinelui predicatorului este condiționată de ceea ce Marcel Burger numește „*ethos typifié*” (Burger, *apud* Amossy 2010a: 50). Din acest punct de vedere, discursul religios, ca și alte cuvântări „publice”, este acceptat în lucrarea de față ca „*parole réglée*” (Tamine 2011: 30), pentru că predicatorul nu vorbește doar în nume propriu (spre deosebire de celelalte tipuri de discurs, cel religios presupune o asumare deplină a actului, condiție *sine qua non*): predicatorul este cel care transmite și comunică prin discursul său voința divină, prin asumarea rolului său, el devenind cel care vorbește în numele divinității: „*C'est donc une parole codifiée en fonction de ces délégations comme des instances et des lieux où elle peut s'exercer: la chaire pour le prédicateur*” (*Ibidem*). Lucrările de omiletică² recomandă, dincolo de aceasta, conștientizarea și asumarea anumitor principii de bază cu privire la predicator: predicatorul vorbește în numele lui Hristos și cu puterea Lui, lucrătoare prin harul hirotoniei; obiectul propovăduirii este Hristos și Evanghelia Sa, adevărul veșnic, nu o învățătură trecătoare, lumească; modelul predicatorului creștin este Hristos Însuși, Învățătorul suprem. Fenomenul de *legitimare a vorbirii* („*légitimation de parole*”³) va fi prezent în grade diferite, în funcție de fiecare predicator în parte: subiectul comunicant care își fabrică o anumită imagine a lui EUenunțiator (EUe) își poate reactiva statutul de EUcomunicant (EUc) (pe care îl poate ascunde, îl poate pur și simplu lăsa să transpară, să îl amplifieze etc.) în funcție de gradul de credibilitate pe care crede că îl are asupra subiectului interpretant. În limita lui EUc, dacă știe să se legitimeze în circuitul

¹ Pentru o clasificare detaliată, vezi Ene Braniște (2005: 285-399).

² Vezi, în acest sens, Vasile Gordon (2001a: 227).

³ Legitimarea se face la punctul de confluență între *procesul de producere* a actului și *procesul de interpretare* a sa (Charaudeau 1983: 52).

extern (EUc-EL°-TUi⁴), EUe își va putea construi orice imagine prin diversele strategii polifonice adoptate.

În discursul religios, de responsabilitatea recunoscută *ab initio* va depinde în permanență actul predicării: reușita discursului fiecărui predicator în parte variază în funcție de gradul de asumare a rolului de slujitor și mai ales de implicare a propriei *personalități* în discurs („Fiți desăvârșiți, precum și Tatăl vostru Cel din ceruri desăvârșit este” – *Matei* 5, 48). Insistăm asupra faptului că receptarea corectă a mesajului transmis de predicator depinde, în cazul genului omiletic pe care l-am ales spre analiză (adresat unui auditoriu eterogen din punct de vedere confesional), inclusiv de o serie de însușiri morale care, bineînțeles, sunt puse în scenă (voluntar sau involuntar) prin simpla interacțiune cu ceilalți predicatori și prin discurs (deci și prin felul în care preotul se va raporta la celelalte instanțe ale comunicării). Dincolo de rigiditatea cadrului în unele momente sociale excesiv codate (mai ales după săvârșirea slujbelor de *Tedeum*, spre exemplu), predicatorul trebuie să transmită prin propria sa personalitate o serie de însușiri morale precum: sfințenia vieții, smerenia, discreția (ca manifestare superioară a smereniei, ce înseamnă pentru predicator evitarea excentrismului nu doar prin idei, ci și prin voce și gesturi), discernământul (orientarea corectă cu privire la timpul și locul cuvântării, deci adaptarea) și bunul-simț (respect față de cuvânt, față de ascultătorii săi inclusiv prin abordarea tematicii adecvate) (Gordon 2001b: 236). Spre deosebire de alte tipuri de discurs, discursul religios depinde întocmai de gradul de implicare și aplicare a *habitusului* predicatorului. Conceptul descrie modurile de comportament în societate care sunt considerate „comportamente normale”, astfel încât ele sunt executate fără a „gândi” existența lor atunci când sunt adoptate. De asemenea, acesta mai poate fi pus în legătură cu acele *legi nescrise ale comportamentului nostru* care se dezvoltă doar prin puterea repetiției de a face ceva într-un mod anume: „conductorless orchestration”⁵.

În ceea ce ne privește tematica lucrării de față, atunci când predicatorul își pune în scenă rolul cu care este investit, dincolo de *habitus*, el pune în practică cunoștințele dobândite și conștiința profesională a rolului său, adică, prin discursul

⁴ *Ibidem*, cap. II, „L’acte de langage comme mise en scène”: 37-50. Autorul definește actul de limbaj ca act inter-enunțiativ de producere-interpretare, dependent de circumstanțele de discurs (cunoștințe corelative dublei dimensiuni explicit/implicit a fenomenului de limbaj). Procesul de producere (a lui EUcomunicant către TUdestinatar) este diferit de procesul de interpretare (produs de către un TUinterpretant care își construiește o imagine a lui EUenunțiator).

⁵ Bourdieu descrie conceptul astfel: „...the dispositions [which] generate practices, perceptions and attitudes which are ‘regular’ without being consciously co-ordinated or governed by any rule” (*apud* Mills 2011: 30). Acest set de atitudini și practici constituie de fapt o normă pentru indivizi. Sociologia lui Bourdieu caută sursele eficacității în afara limitelor discursului, spre deosebire de cea goffmaniană, care, pe aceeași linie cu retorica antică, privilegia imaginea construită în timpul schimbului. După acest autor, puterea cuvintelor constă în „condițiile instituționale de producție și receptare” (Bourdieu 1982: 105), adică în adecvarea între funcția socială a locutorului și discursul său în cadrul unui anume ritual. În lucrarea sa, autorul pune pe primul loc *situația și statutul instituțional* al oratorului: el reinterpretează noțiunea de *ethos* în cadrul celui de *habitus*. Compușii *habitusului*: *ethosul*, care desemnează pentru autor principiile interiorizate care ghidează conduita noastră, și *hexisul* corporal, care se referă la postură prin raportare la corp, de asemenea interiorizată. Acestea scot în evidență posturile pe care un agent social le adoptă atunci când este angajat într-un schimb simbolic oarecare.

său total (comportament verbal, nonverbal, paraverbal), se verifică printre altele și autoritatea sa *epistemică*.

Predicatorul trebuie să se plieze pe genul de discurs pe care îl ține, în cazul nostru, ocazional și prin respectarea anumitor *stereotipuri* (care relevă din ambele forme de manifestare: *habitus* și *competență*) și care, printre altele, vor valida și vor asigura buna funcționare a schimbului. În toate *genurile puternic codate*, „stereotipul”⁶ este cu rigoare elementul de bază:

...le comportement verbal du locuteur se plie aux impératifs du genre et que son ethos passe nécessairement par un processus de stéréotypage qui garantit le bon fonctionnement de l'échange (Amossy 2010a: 49)

În ceea ce privește distribuția rolurilor în discursul ocazional, un discurs public, cu o punere în scenă spectaculară, rolul cel mai important îl joacă modul de manifestare a dimensiunilor ethosului: cel *prelabil*, cel *discursiv*, cel *tipizat* și cel *emergent*. În raport cu noțiunea de „rol”, *stereotipul* relevă competența profesională a celui care ține un discurs în anumite cadre ritualizate:

La personne qui joue ce rôle connaît les règles du jeu et sait à quel modèle elle doit se conformer pour assurer la réussite de l'émission et garantir son propre succès. Il ne s'agit pas simplement d'*habitus*, mais de la mise en pratique d'une connaissance professionnelle du rôle à incarner (*Ibidem*: 52).

Este vorba, astfel, de manifestarea simultană a mai multor aspecte diverse, date prelabile transmise sau împrimate de auditoriul prezent cu privire la: statutul instituțional care validează discursul, reprezentarea colectivă și stereotipă, reputația individuală, imaginea personală care, mai ales în cazul predicatorului, derivă și din istoria sa conversațională, discursivă, interacțională. Sunt componente *socio-discursive* care devin foarte importante în procesul argumentativ. Dominique Maingueneau utilizează conceptul de „arhivă” pentru a sublinia faptul că analiza discursului trebuie să aibă în vedere că un corpus este inseparabil „d'une memoire et d'institutions qui leur confèrent leur autorité tout en se légitimant à travers eux” (Maingueneau 2009: 19). Prin *Taina Preoției*, preotul primește harul necesar pentru săvârșirea sfințelor slujbe, propovăduirea cuvântului divin și conducerea creștinilor pe calea mântuirii. Cele trei demnități sunt în același timp trei mari responsabilități:

...demnitatea și responsabilitatea învățătoarească, demnitatea și responsabilitatea sfințitoare și demnitatea și responsabilitatea pastorală, de conducere a Bisericii. Toate acestea sunt daruri ale lui Dumnezeu prin care se arată că Biserica este Trupul lui Hristos și este chemată în lumea aceasta să aducă pe oameni la mântuire prin aceste trei lucrări (Daniel 2005: 235).

Am considerat necesar să punctăm că, prin abordarea *ethosului* predicatorului și, bineînțeles, prin raportarea permanentă la constrângerile genului omiletic numit „ocazional”, ne aflăm pe un teren mediat de multe alte perspective teoretice, pe care

⁶ „Stereotipul” este definit în Amossy și Herschberg (2011), alături de alte noțiuni precum „clișeele” (p. 13), „poncifurile” (p. 13), „locurile comune” (p. 18), „ideile prestabilite” (p. 23), cu scopul de a prezenta evoluția lor semantică în limbajul comun și mai ales de a arăta cum se stabilesc progresiv anumite relații între acestea.

le considerăm complementare: de la construirea imaginii celui care vorbește pentru a acționa asupra auditoriului (astfel încât prezentarea de sine să releve calități morale și intelectuale) în retorica aristotelică la punerea în valoare a simpatiei în termeni ciceronieni (*conciliare*) și a *verbului* ce trebuie să dezvăluie caracterul moral al oratorului (*vir boni dicendi peritus*⁷), apoi la preocupările contemporane ale științelor limbajului legate de problema interlocuției și a dispozitivului enunțiativ care leagă *ethosul* aristotelic de noțiunea de „enunțare” ca act de utilizare a limbii într-un „cadru figurativ”⁸. Inclusiv teoria actelor de limbaj se bazează pe angajamentul vorbitorului față de ascultător și pe un „pact fiduciar”: „le locuteur s’engage vis-à-vis de l’allocutaire sur la véracité de son dire et, en retour, l’allocutaire accorde créance, foi, dans le dire du locuteur” (Vernant 1997: 67).

Dominique Maingueneau reia cele două concepte (*locutor* și *enunțiator*) introduse de autorii amintiți și insistă pe ideea că acestea iau în calcul faptul că cel care emite mesajul își poate elabora propria imagine întocmai prin discursul său. *Scena de enunțare* presupune o distribuție prealabilă a rolurilor, pornind de la care locutorul este liber să creeze diverse *scenografii* în vederea orientării argumentative a discursului (Maingueneau 2009: 113). Prin aceasta, *ethosul* devine dimensiune constitutivă a discursului, în relație permanentă așadar cu celelalte dimensiuni: „...il est ancré dans l’énonciation, il est foncièrement dialogique et nécessairement doté d’une dimension, sinon d’une visée argumentative” (Amossy 2010a: 42).

Strategiile de influențare, deși nu sunt singurul apanaj al argumentării, trebuie și în discursul religios ocazional să vizeze satisfacerea celor trei tipuri de implicații relaționale: *legitimare*, *credibilitate* și *captare*.

3. Ethos discursiv în discursul parenetic actual

Așa cum am precizat deja, în cazul discursurilor parenetice ne aflăm în cadrele legitime ale desfășurării unui gen discursiv anume și, prin aceasta, sunt îndeplinite anumite condiții care definesc uzajul legitim. Producerea discursului în general, dar în special a predicii ca discurs public, este (în termeni foucaultieni) una *controlată*, *selecționată* și *organizată*. Actele discursive, în totalitatea lor, sunt guvernate de o serie de condiții de reușită (*felicity conditions*) particulare sau

⁷ Augustin va fi totuși cel care va încerca adaptarea retoricii la nevoile ecleziei. Cartea a patra din *De doctrina christiana* va fi, de fapt, o introducere în retorica creștină. El insistă asupra priorității care trebuie să se acorde conținutului de idei, pe care îl numește, în *Confesiuni*, *profunditas eloquiorum*. Formula catoniană *vir bonus dicendi peritus* este modificată de el în *vir christianus dicendi peritus*, care fixează nu numai conținutul de idei pe care îl va comunica propagandistul, ci și calitățile morale ale acestuia. Oratorul trebuie neapărat să fie, nu numai să pară moral, cum recomandau tratatele antice. Concordanța obligatorie între ceea ce recomandă el și ceea ce face el în realitate, pe care o fixează Augustin, va deveni un loc comun în tratatele creștine de omiletică sau *ars praedicandi*. De asemenea, stăpânirea perfectă a tehnicii oratoriei, pe care el o socotea obligatorie și pentru predicatorul creștin, să devină mândrie, ostentație și *amor verborum* (Florescu 1973: 94).

⁸ Émile Benveniste (1974: 82-85) considera că enunțarea ca formă a discursului este prin definiție alocație în care cele două figuri, ale alocutorului și locutorului, se află într-o relație de dependență mutuală; prin diferite procedee lingvistice (modalizatori, termeni evaluativi, „shifters” etc.), locutorul imprimă mărcile sale în enunț, se înscrie în mesaj (implicit sau explicit), situându-se față de el la o anumită distanță. În acest sens, vezi Kerbrat-Orecchioni (1980: 32).

generale. Efectul perlocutoriu depinde de o serie de condiții de reușită de care depinde actul în sine. De aceea, nu putem considera că actul predicării are la bază actul de limbaj „a ordona” (specific textului injonctiv⁹), ci se nuanțează către gradul cel mai puțin directiv, *prescriptivitatea*: chiar și actele directive, directe, care sunt segmentate în interiorul discursului fie prin prozodie, fie mimogestual, se află într-o permanentă relație de interactivitate cu celelalte acte și toate într-o permanentă raportare la *parametrii contextuali ai comunicării* în toată complexitatea lor. Dominanta incitativă, globală a discursului religios ocazional este exprimată uneori prin realizări directe (prin diverși surogați ai imperativului), dar cel mai adesea transpare indirect, pentru că discursul religios presupune anumite roluri și interacțiune în cadre instituționale.

Discursul ocazional se încheagă din macro-acte, dar presupune și un „macro-schimb” (Kerbrat-Orecchioni 2012: 55), o permanentă raportare la *celălalt*. Taxemele (ca marcatori ale unei poziții ierarhice) nu fac decât să reflecte de cele mai multe ori datele instituționale, dar contextul este ușor remodelat, la nivel discursiv. Actele de vorbire care ar putea fi amenințătoare pentru *fața* celuilalt sunt evitate prin ceea ce Kerbrat-Orecchioni numește „l’adoucissement des actes menaçants” (*Ibidem*: 72) (*softners*) care definesc de altfel conceptele atât de exploatate de pragmatica actuală: *fața pozitivă și fața negativă*¹⁰, definite de Goffman ca „travail des faces” (*face work*). În acest sens,

la politesse apparaît comme un moyen de concilier le désir mutuel de préservation des faces, avec le fait que la plupart des actes de langage produits au cours de l’interaction sont potentiellement menaçants pour telle ou telle de ces mêmes faces (Kerbrat-Orecchioni 2012: 73).

Actele indirecte în general sunt astfel de *softners* care nu se manifestă doar prin procedee lexicale sau sintactice, ci mai ales prin cele prozodice (tonul vocii, mărci ale ezitării) sau nonverbale (zâmbetul joacă adesea acest rol). Analiza noastră relevă două modalități prin care acești *softners* se particularizează și se realizează în discurs sub *forme* diferite: *actele directive directe* segmentate fie nonverbal, fie prin tonalitate sunt precedate sau urmate verbal sau nonverbal de anumiți *adoucisseurs* (principiul echilibrului este respectat); în discurs, actele indirecte exprimate sub aparența altora sunt de cele mai multe ori încorporate în arhitectura argumentativă a discursului prin strategii specifice. Catherine Kerbrat-Orecchioni (2012: 150) găsește oportun să distingă, pe lângă valorile propriu-zis ilocutorii, și alte două tipuri de valori pragmatice: conversaționale (valori ce corespund rolurilor pe care anumite segmente ale organizării le pot juca: rol de deschidere, reparator, de închidere) și socio-relaționale (în legătură cu activitatea de gestionare a fețelor). Toate aceste valori pragmatice sunt *construcții interactive* care trebuie analizate pas cu pas și, ceea ce este și mai important, în strânsă legătură cu așa-numitele acte nonlingvistice: gesturi, mimică și alte elemente care sunt mediate de canalul vizual.

⁹ Adoptând viziunea lui Charles Morris, Mariana Pitar elaborează o teză de doctorat pe tema textului injonctiv ca gen aparte definit de macro-actul de limbaj: directiv. Abordarea a are la bază gramatica textuală sau lingvistica textuală. În acest sens, vezi Pitar (2007: 76).

¹⁰ Concepte introduse și definite de Brown și Levinson (1987).

Anumite raporturi și relații între participanții la discurs se instituie prin discurs și nu reprezintă un dat al parametrilor contextuali, al situației de comunicare. În acest sens, un rol deosebit îl joacă *ethosul discursiv* și modul în care predicatorul se raportează la auditoriul său. Vom zăbovi puțin asupra acestui concept în raport cu schema oferită de Ruth Amossy (2010b: 70)¹¹, în care autoarea stabilește o delimitare între *ethosul discursiv* și *ethosul prealabil*, subliniind importanța stabilirii exacte a acestor dimensiuni care definesc „imaginea sinelui” oratorului:

1. la nivel *prediscursiv* (*prédiscursif*) vorbim despre *ethosul prealabil*, care este stabilit prin:

- a) statutul instituțional, ce legitimează printre altele discursul său;
- b) imaginea pe care auditoriul și-o face în prealabil despre cel care va ține discursul (reprezentarea colectivă sau stereotipă ce-i este atașată).

2. la nivel *discursiv* vorbim despre *ethosul discursiv*:

- a) imaginea care transpare din distribuția de roluri inerente scenei generice;
- b) imaginea pe care locutorul o proiectează despre sine în propriul discurs, adică în ce fel se înscrie în discurs, cum își (re)construiește imaginea prealabilă prin selecțiile lingvistice pe care le face, prin strategiile pe care le adoptă.

Deoarece despre primul nivel am adus deja informațiile necesare la începutul lucrării, al doilea nivel va constitui momentan centrul de interes în lucrarea noastră. Imaginea pe care predicatorul și-o construiește prin discursul său constituie o componentă a forței ilocutorii.

a) Imaginea care transpare din distribuția de roluri inerente scenei generice (Amossy 2010b: 70)

Abordând al doilea nivel, în legătură cu primul subpunct se impun următoarele precizări.

În discurs, secvențele inițiale, dar și cele finale joacă un rol determinant în stabilirea unei legături cu auditoriul sau cu audiența; în comparație cu celelalte, aceste secvențe sunt de cele mai multe ori impregnate de *rol*. În cazul acestui tip de manifestări sociale, încă de la început, între toate instanțele comunicării se instituie o *relație de rol* care este susținută de „scena de enunțare” (Maingueneau, 2009: 112)¹². Realizările relațiilor de rol diferă în funcție de situația socială: în cazul nostru, de fiecare dată *rolul instituțional* rămâne stabil, dar *rolul discursiv* variază în funcție de relația care se stabilește cu auditoriul, la care contribuie capacitatea de empatizare a predicatorului față de situația dată.

În discurs, pentru că aceasta ne interesează deocamdată la nivelul acestui subpunct, imaginea care transpare din distribuția de roluri inerentă scenei este construită prin anumite constante, care în analiza conversației sunt definite ca „acte rituale” astfel: „On qualifie les «rituels» les énoncés aui ont la double caractéristique

¹¹ Această distincție este preluată în literatura de specialitate, la noi, de către Rodica Zafiu, care dedică un studiu celor două concepte așa cum apar ele în predică, exemplificându-le prin elemente din cuvântările lui Antim Ivireanul. În acest sens, vezi Zafiu (2010).

¹² În opinia autorului, „scena de enunțare” cuprinde (corespunde tipului de discurs; ce atitudine trebuie să adopte interpretul față de text); scena generică (ansamblul normelor constitutive ale unui gen de discurs: circumstanțe, roluri); scenografia (instituțată prin discurs).

d'être fortement stéréotypés dans leur formulation et leurs conditions d'emploi, et d'avoir une fonction surtout relationnelle" (Kerbrat-Orecchioni, 2012: 110). Autoarea precizează însă că, în conținut, aceste acte rituale sunt relativ sărace. În cazul nostru, secvențele introductive și cele finale sunt mărci puternic impregnate de rolul instituțional al celui ce ține cuvântarea (unele specifice tipului de text), iar la nivel relațional, ele au valoare ilocutorie: cele de deschidere pentru că stabilesc taxemele macro-schimbului; cele de încheiere, pentru că iau de foarte multe ori forma actelor performative explicite (a binecuvântărilor) sau a concluziilor de tip constatativ, evaluativ, ca acte indirecte cu dominantă prescriptiv-incitativă.

Așa-numitele *acte „rituale” de deschidere* apar de obicei în structura „clasică”¹³ a alcătuirii predicilor, în partea din plan ce aparține *textului*: momentul introductiv în atmosfera intelectuală specifică prediciei. Predicatorul, așa cum recomandă și retorica clasică¹⁴, trebuie să țină cont de trei etape atunci când ia cuvântul în public:

- să câștige bunăvoință și dispoziție din partea auditoriului (*benevolos reddere*), captarea simpatiei (*captatio benevolentiae*);
- să îi facă pe auditori atenți (*attentos reddere*);
- să trezească în auditori dorința de a primi discursul, de a asculta (*dociles reddere*).

Cadrele sociale în care este rostit cuvântul parenetic către un auditoriu atât de complex ca în cazul parenelor selectate de noi impun însă anumite *formule* introductive speciale, convenționalizate:

- „I.P.S Teofan (înaintând către centrul scenei la invitația moderatorului; postură dreaptă, mâinile sunt sprijinite pe cărja arhierescă, mâna dreaptă o acoperă pe cea stângă) [...] <L> <J> <S> armatei_române↑domnului general↑domnului prefect↑(înclinându-se puțin către dreapta cu privirea plecată)domnule președinte_al consiliului județean↑(orientându-și trupul și privirea către dreapta sa)domnule primar↑(privind către primarul din dreapta sa și revenind cu orientarea trupului și a privirii către centru)stimați parlamentari↑+(plecând ușor capul și revenind)distinsă_audiență↑+(privire panoptică)” (A3).

- „I.P.S Teofan (înaintând către centrul dispozitivului 1, se plasează paralel cu reprezentantul catolic care între timp încheie rugăciunea sa, soborul preoțesc coboară de pe dispozitiv, plasându-se cu fața către dispozitivul 2) <L> <J> <S> mulțumim părinte↓<zâmbet>(preluând microfonul de la preotul catolic, înaintează către față-centru în timp ce preotul catolic se retrage în extremitatea dreaptă a dispozitivului 1, ținând cartea de cult cu ambele mâini, la piept) <L> <Î> <F> iubiți:studenti↑(ținând în mână sa dreaptă microfonul, iar în mână stângă cărja arhierescă, pleacă ușor privirea)distins cadre universitare(ridicând și fixând privirea către centru-față, către cadrele universitare aflate pe dispozitivul 2)domnule rector↑doamnă recto:r+(mișcare a trupului și privirii către dreapta și revenire)iubiți_părinți↑” (A 2).

¹³ Discursul religios în general respectă în mare parte schema propusă de Antichitate: *exordiu, narațiune, dovedire, respingere, perorație*. Predicile au în general următorul plan, deși acest plan variază în funcție de predicator, moment, temă etc.: *textul, formula de adresare, introducerea în predică, anunțarea temei, împărțirea temei și invocația, tratarea temei, încheierea discursului*.

¹⁴ O perspectivă completă asupra retoricii, în Quintilian, *Institutions oratoires*, 10, 1, 48, *apud* Stroh (2010: 23).

În funcție de ceilalți parametri contextuali specifici fiecăreia dintre pareneze, aceste *acte „rituale” de inițiere* îndeplinesc mai multe valori:

– la un prim nivel, prin forma lor aproape stereotipă, aceste acte de inițiere stabilesc, după cum se poate vedea, taxemele „macro-schimbului”: știm deja că fiecare dintre participanții la interacțiune au un „statut de participare” diferit (Goffman, *apud* Winkin 1981: 256). Astfel, co-predicatorul (reprezentantul cultului catolic) are un statut de participare echivalent cu al predicatorului, oficialitățile prezente un altul, în timp ce auditoriul are un statut inferior la acest nivel. Modurile de adresare către fiecare dintre aceștia, în fiecare dintre parenezele luate spre analiză, susțin la nivel relațional tocmai distincția pe care o face Erving Goffman (1961: 86) între rolul instituțional și „role performance” sau „role inactment”, adică ceea ce numim aici *comportament de rol*. Observăm că, în funcție de auditoriul cărui i se adresează, de relația de rol care se instituie între toate instanțele comunicării, predicatorul împlinește un rol discursiv diferit, care se concretizează prin formule de adresare diferite, cu valori ilocutorii expresive: „*distinsă_audiență*↑+ (privire panoptică)” (grad de formalizare extins spre maximizare); „*iubiți:studenți*↑” (grad de formalizare redus).

– la un nivel superior transpare *forța ilocutorie directivă* prin faptul că, prin rostirea acestora de către cel ce urmează a lua cuvântul, auditoriul ia act de intențiile acestuia și își ajustează postura, „angajându-se” în interacțiune cel puțin la acest nivel. În acest sens, datorită anumitor factori care perturbau comunicarea (inclusiv săvârșirea serviciului religios), rostirea parenezei la Ziua Absolventului este precedată de un segment aparte prin care este stabilită „relația de rol” cu auditoriul țintă, „absolvenții prezenți”:

„I.P.S Teofan (înaintează în partea față-centru a dispozitivului 1, ținând microfonul în mâna dreaptă și cârja în mâna stângă; pe fundal se aud zgomote și glasuri specifice evenimentului, în spatele arhierului se află ceilalți părinți ai Biserii Ortodoxe) <L> <Î> <F> zice vorbă din popo:r↑(privind către grupul de studenți din dreapta)că_n „totdeauna lucrul tă:u să-l începi cu Dumnezeu”. pe TONALITATEA (gest al mâinii stângi aflate pe cârjă, îndreptând arătătorul către auditoriul din dreapta sa, marcând cuvântul)entuziasmului vostru↓care să formeze:(manipulare a cârjei, mișcare a acesteia cu mijlocul palmei îndreptate în jos, sprijinind cârja, mișcare circulară, în jurul axei ei cu epicentrul în pământ)BAZA: (ținând cârja cu toată mână, strâns, sub forma pumnului)întâlnirii noastre din această zi↓vom săvârși o scurtă slujbă:de mulțumire↑(scurtă mișcare a corpului și privirii către centru și revine către dreapta)adusă lui Dumnezeu↓ pentru că voi↑ studenții ați ajuns în această zi↑(manipulare a cârjei cu degetul mare, mișcări circulare pe mânerul cârjei)spre bucuria părinților:r↑(mișcare a trupului și a privirii către centru-față, privind către dispozitivul 2)și a profesorilor voștri(revenind cu privirea și orientarea trupului către dreapta, face un gest scurt al capului pe axa verticală sus-jos) să-l rugă:m pe Dumnezeu(lăsând privirea în jos) în liniște.(scurtă reverență, întorcându-se către dreapta, se poziționează în fața mesei pe care se află obiectele liturgice pentru a începe slujba de mulțumire)” (A2, Prima parte).

Mitropolitul justifică oportunitatea serviciului religios ca o condiție *sine qua non* a circumstanței. Această secvență este numită în literatura de specialitate „prepalog” (Colett 2011: 97) și îndeplinește aici mai multe funcții:

- a) verifică *aparent* disponibilitatea auditoriului de a asista la serviciul religios și în acest sens predicatorul primește un *feedback imediat*: „Auditoriul (unii studenți participanți fac gestul crucii plecând capetele)” (A2, Prima parte);
- b) exprimă indirect, deci în mod strategic, declanșarea unei *oferte de cooperare* din partea auditoriului, fiind în același timp și
- c) un factor al coeziunii structurale, pentru că leagă discursul inițial de cel de bază. În termeni pragmatici, această secvență corespunde *presecvențelor*¹⁵ specifice structurii conversației, o presecvență care se încheagă ca o adevărată secvență discursivă.

Alături de această secvență, în contextul cuvântării ținute la Ziua Absolventului și în celelalte pareneze identificăm adesea acest tip de acte „rituale” de inițiere (în „context pastoral” – Cradock, *apud* Gordon 2003: 11 –, ele apar sub o altă formă totuși, mai aproape de ceea ce numim *formulă tip*: fie printr-un citat din textul-sursă investit cu autoritate, fie prin formula „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin”), toate, dacă ar fi să cumulăm observațiile făcute până acum, funcționând ca „adoucisseurs d’incursion” (Kerbrat-Orecchioni 2012: 150): sunt aserții evaluative pozitive cu valoare ilocutorie; deschid comunicarea în manieră eficace; au rolul de *captatio benevolentiae*; stabilesc din punct de vedere relațional o legătură între cel care rostește cuvântarea și receptorii săi (creând prin aceasta „acordul inițial”); dar, cel mai important și relevant pentru problematica pe care o avem în vedere momentan, se manifestă ca prefață pentru dominantele prescriptiv-incitative ce vor antrena comunicarea.

De cealaltă parte, a auditoriului, chiar dacă există distorsiuni între *cadrele empiric* și cel *instituțional*, așa cum se întâmplă de cele mai multe ori în cazul parenezelor, *scriptul* rămâne la fel de rigid și, prin urmare, auditoriul trebuie să adopte un comportament adecvat în raport cu desfășurarea ritualului. Din ceea ce am constatat până acum, *scriptul* serviciilor religioase în ansamblul lor activează către auditoriu o ajustare a comportamentului verbal și nonverbal indiferent de parametrii contextuali. Psihologia socială demonstrează că, și în cazul situației de eterogenitate confesională a auditoriului, întotdeauna, într-o situație de comunicare publică, va exista și un grup omogen (de aceeași confesiune) care va alcătui un nucleu de influențare asupra celorlalți membri din auditoriu. Emile Durkheim exprimă în consens cu cele amintite aceeași idee, că toate reuniunile mundane sau religioase produc o stare de entuziasm „where their members may revify their common faith by manifesting it in common” (Durkheim 1976: 210); experiențele colective cer integrarea în anumite „cadre simbolice”. Din momentul în care are loc o interacțiune, apare sentimentul *obligativității* (Bourdieu 1997: 237), mai ales când cele două instanțe ale comunicării sunt membri ai aceleiași culturi, prin urmare angajarea într-o interacțiune (fie ea doar fizică, de coprezență) înseamnă angajament moral.

Așa-numitele acte „rituale” de încheiere specifice cultului depășesc simpla convenționalitate cu care apar de multe ori în predicile duminicale. Aceasta pentru că, de cele mai multe ori, se extind la dimensiunile unei adevărate concluzii, exprimate în funcție de auditoriu, de parametrii contextuali în ansamblul său. Concluziile joacă un rol important în luarea deciziilor și întăresc răspunsurile pe care

¹⁵ Pentru a consulta expunerile teoretice în privința conceptului, vezi Hoarță Cărăușu (2004: 192).

s-a fundamentat întreaga argumentare: „Ce trebuie să credem?”, „Ce trebuie să gândim?”, „Ce trebuie să facem?”, dar nu conținutul lor ne interesează aici, ci modul de exprimare a acestor conținuturi în situațiile concrete de rostire a lor și în cadrele legitime ale genului de discurs. Astfel, enunțurile finale care reprezintă de fapt concluziile se prezintă sub diferite forme lingvistice în fiecare dintre parezele analizate, dar sub același *act*: actul ritual de binecuvântare (act performativ explicit în termeni austinieni), care atenuează utilizarea „tare” a conjunctivului ca modalizator deontic („obligatoriu”) prin dependența sa sintactică de celelalte elemente ale contextului, până la valori din câmpul *modalităților axiologice* și *deziderative*. Aceste acte „rituale” sunt investite – în opinia noastră, în aceeași măsură cu cele performative (explicite) – cu „forța magică” a limbajului prin aceea că predicatorul este investit, la rândul său, cu o putere care-i permite rostirea unei formule rituale ce aduce modificări („spirituale”) asupra grupului ce creditează autoritatea acestuia (a predicatorului, a agentului ce rostește formula):

1) ...<F> dumnezeu să ne binecuvinteze↑(aducând mâna dreaptă cu care ține crucea de lemn către fruntea sa)și <S> luând↑(continuă semnul crucii pe axa sus-jos)la casele noastre apa↑(continuând semnul crucii către dreapta apoi lipește crucea de partea stângă a pieptului, în dreptul inimii; privire sumisivă, îndreptată în jos)cea sfințită:să ne aducem aminte↑(ridicând privirea către auditoriul din fața sa)că apa_aceasta+este↑ <F> HRISTOS DOMNUL+(menținându-și poziția, se apleacă ușor către auditoriu și revine)pe care_l luăm în casele noastre↑(privire panoptică) E CALEA ADEVĂRUL ȘI VIAȚA(marcând emfaza prin mișcări scurte, sacadate ale capului pe axa verticală sus-jos)și fără_de_care nu putem îndeplini nimic frumos:↑autentic↑și adevărat↑(repetând gestul)de_a lungul anului două-mii-treisprezece↓(privire panoptică prin mișcări ale trupului pe axa restrânsă stânga-centru-dreapta-centru)și de-a lungul vieții noastre↓amin.(plecându-se în fața auditoriului, cu mâna ce ține crucea lipită de piept, se întoarce către intrarea în mitropolie, către dreapta)... (A1).

2) ...așada:r(sprrijinind cârja nemișcată de pământ)dumnezeu deasupra↑+familia alături↑(mișcare scurtă a capului pe axa sus-jos, marcând cuvintele)și pă-mântul țării_voastre sub picioare.(repetând lovitura ușoară cu cârja marcând cuvintele)așa_să v'ajute dumnezeu↓(mișcare a trupului pe axa orizontală cu direcția de execuție stânga-centru)în viață.(privire panoptică către centru-față) <zâmbet> (A2).

3) ...DĂ-ne doamne↑dumnezeule_putere↑să_nțelegem ce s-a_ntâmplat la_NTĂI DECEMBRIE↑o-mie-nouă-sute-optisprezece↑și să acționăm↑fiecare-n parte↑+precum_și:↑în calitate_de co-munitate românească:↑în consecință:↑ca ur-mare adevărată a ceea ce s-a_ntâmplat atunci.(îndreptând privirea către centru)așa să fie↓(marcând cuvintele prin mișcări scurte ale capului pe axa verticală sus-jos)amin.așa să fie↑(îclinare ușoară a capului și a trupului către auditoriu, cu mâna dreaptă lipită de piept, iar mâna stângă ținând cârja arhierască, se retrage prin dreapta; aliniindu-se celorlalte oficialități, fiind primit între primar primarul inițiază ritualul de strangere a mâinii către mitropolit, act simetric, își zâmbesc și privesc către auditoriu) (A3).

Actele „rituale” de încheiere se construiesc așadar ca acte de tip „cadou” pentru auditoriul prezent, indiferent de gradul de eterogenitate al acestuia. Ele sunt în esență „urări” de bine, acesta din urmă fiind de fapt condiționat de alegerile personale și de acțiunile viitoare ale fiecărui participant. Observăm că toate aceste enunțuri, fie organizate ca aspect asemenea unor concluzii de tip constatativ, fie că exprimă un fapt aleatoriu, ele insistă pe aceeași dominantă prescriptiv-incidentivă

exprimată indirect, dar cu aceeași valoare directivă de tipul: „să facem asta” + favorabil. În acest sens, de cele mai multe ori, în cadrul instituțional al Bisericii, dar și în context social, actele „rituale” de deschidere sau de încheiere care iau forma binecuvântării sunt urmate, de cele mai multe ori (exprimate și nonverbal prin gestul specific) de răspunsuri rituale sau „l’action de grăce” (Kerbrat-Orecchioni 2012: 180), de acte nonverbale rituale („Auditoriu <aplauze> [unii dintre ei făcând semnul crucii]” [A2]).

b) Imaginea pe care locutorul o proiectează despre sine în propriul discurs, adică în ce fel se înscrie în discurs, cum își (re)construiește imaginea prealabilă prin selecțiile lingvistice pe care le face, prin strategiile pe care le adoptă (Amossy 2010b: 70)

La acest nivel, limitându-ne la cele trei surse din corpusul transcris, vrem să surprindem gradul de implicare la nivel discursiv a *ethosului* predicatorului. De ce este relevant acest lucru pentru studiul nostru? Pentru că, în parezele analizate de noi, aceste mărci *nuanțează* sau, dimpotrivă, *echilibrează* discursul prin contrabalansarea dimensiunilor prescriptiv-incidentative care, în termeni pragmatici, ar putea reprezenta un „atac” la *fața* auditoriului.

În permanență, în interiorul discursului, aceste raporturi de care am amintit la primul subpunct sunt modificate, ajustate, iar aceasta nu se datorează doar organizării interacționale a cadrului, *competenței dialogice* a predicatorului¹⁶, ci și interactivității actelor de limbaj, a modului în care ele transformă cadrul de producere-receptare a discursului. *Circumstanța*, ca pretext ce generează aceste momente sociale, joacă în acest sens un rol important, pentru că, de fapt, contaminează tonusul general al comunicării (adică *starea emoțională a interacțiunilor* în termeni goffmanieni, pentru că unele contexte au tentă disforică, altele tentă euforică), iar în acest sens implicarea, adaptarea și angajarea în discurs presupune și adoptarea unor *contracte diferite de vorbire* (Charaudeau 1983: 54).

Am luat spre analiză trei pareze care presupun contracte de vorbire diferite, în circumstanțe diferite, care imprimă tonusul general euforic (pareze la Ziua Absolventului) sau disforic (pareze la comemorare ținută de 1 decembrie), care antrenează raporturi diferite la nivel interacțional, cu tematică diferită, în care predicatorul își păstrează bineînțeles rolul instituțional, își nuanțează în funcție de auditoriul-țintă comportamentul de rol. Am notat anterior că anumite utilizări subiective de persoana I nuanțează anumite secvențe prescriptiv-incidentative, însă în parezele analizate de noi cel mai adesea subiectivitatea este mascată prin utilizarea formelor la persoana I plural, atât pentru formele verbale, cât și pentru cele nonverbale. Kerbrat-Orecchioni (1980: 32) numește aceste mărci ale subiectivității imprimate de locutor discursului său „subjectivèmes”, procedee lingvistice

¹⁶ Modul în care „eu” se prezintă lui „tu” sau „voi” depinde de această competență dialogică, prin faptul că fiecare parază propune modulări diferite ale imaginii predicatorului, în funcție tocmai de imaginea pe care el însuși și-o face despre auditoriul său și așteptările acestuia din urmă. Proiectarea *ethosului* se face diferit chiar dacă scena înglobantă este aceeași. Așadar, pe de o parte, predicatorul este condiționat de „pluralitatea codurilor”, dar pe de altă parte aceasta nu înseamnă că nu este angajat efectiv în dinamica schimbului. Este vorba despre acel dublu statut al lui „eu”: *agi și agissant*, adică cel care acționează, dar și cel asupra căruia se acționează (implicațiile dialogice ale discursului parenetic).

exprimate prin verbe, adverbe, substantive, adjective. Aceste mărci imprimate discursului pot fi: afective, evaluative sau axiologice. Dintre aceste trei pareneze luate spre analiză, cea la Ziuă Absolventului, care se încheagă global ca un îndemn pe fondul secvențelor de tip laudatio, adresat unui public tânăr, eterogen, format aproape exclusiv din tineri absolvenți, dar constituit ca un veritabil moment social, este populată de mai multe mărci afective ale subiectivității decât celelalte luate spre analiză în lucrarea de față: „+mă bucur↑(mișcare a trupului către stânga)că particip_pentru_a cincea oară↑la acest eveniment↑(revenind își mișcă apoi trupul și privirea pe axa orizontală cu direcția de execuție dreapta-stânga) <R> <Î> <F> și_întodeauna_am sentimentul de bucurie↑+de libertate↑de entuziasm↑pentru_că sunteți mulți↑+(privire panoptică)sunteți puternici↑+și_sunteți frumoși↑(aceeași mișcare a corpului către stânga sa) <F> slavă:domnului↓+(mișcare scurtă a capului pe axa verticală sus-jos) <zâmbet> mă bucur așadar(mișcare a corpului pe axa orizontală stânga-dreapta și revine)pentru această zi pentru voi↓ <R> (aceeași mișcare a corpului și privirii pe axa orizontală dreapta-centru-dreapta)și mă bucur pentru că sunteți_aici în față:catedralei mitropolitane↑” (A2). Aceste acte expresive se prezintă:

- În mod direct, ca o deschidere către intimitatea cugetului predicatorului, pentru că exprimă explicit starea psihologică a locutorului. *Empatia de afecte* (Cosnier 2007: 94) este de altfel unul dintre factorii cei mai importanți prin care predicatorul reușește să se identifice cu auditoriul său și să obțină *recunoașterea* sau *acordul* din partea sa. Prin efectul de bumerang, ca un răspuns al împărtășirii afective, auditoriul se va sincroniza comportamental față de cel care emite mesajul (*empatia de acțiune*) și va recunoaște reprezentările acestuia mult mai ușor (*empatia de gândire*).
- În mod indirect, ca forme lingvistice care contribuie la respectarea *principiului echilibrului* în procesul de comunicare a conținuturilor prescriptive ce ghidează comportamentul viitor al tinerilor: „...până acum↑ați învăța:t+ să_întelegeți bine lucrurile↑+(mișcare scurtă a capului și privirii pe axa verticală sus-jos, marcând cuvintele)de_acum_încolo sunteți chema:ți(mișcare scurtă a capului și privirii pe axa dreapta-centru-dreapta)să_întrebuinȚAȚI↑bine(mișcări scurte ale capului pe axa sus-jos, marcând silabele)și corect lucrurile_nvățate↓+(plecând privirea)...” (A2).

Implicațiile *ethosului discursiv* joacă un rol foarte important în modalizarea dominantelor prescriptiv-incitative. Astfel, observăm că de fiecare dată mărcile verbale ce denotă diferite grade ale implicării în discurs susțin un ritm intern al acestuia din urmă. Spre exemplu, pareneza la *Sfințirea Apei* (A1) debutează cu adresarea către auditoriu prin pronumele personal de politețe și a formelor verbale de persoana II „dumneavoastră”: „...după rânduiala bisericii↑(mișcare scurtă a capului pe axa sus-jos)pentru_a sfinți↑această_apă↓(repetând gestul și revenind)în această zi↑de bobotează:+pe care:dumneavoastră:↑+(plecând privirea și revenind cu privirea în partea dreaptă-sus)unii:↑așezați_încă de dimineață la rînd↓(gest sumisiv prin plecarea capului către auditoriu; mișcare simultană a trupului pe axa orizontală stânga-centru-dreapta)sau_participând la dumnezeiasca liturghie:↑(plecând privirea) doriți:să o luați spre binecuvântare↑la casele dumneavoastră.(mișcare scurtă a

capului pe axa sus-jos, revenind cu privirea în jos)...”; sau „...veți primi fiecare↑(plecând privirea)apa cea binecuvântată:↓apă sfințită↓(repetând gestul, marcând cuvântul)și veți merge↓la casele dumneavoastră.+(ridicând privirea și întreprind-o către auditoriul din dreapta sa, revenind către centru)...” (A1). Însă această secvență este una pregătitoare care stabilește printre altele și taxemele macro-schimbului, dar care reflectă mai ales, împreună cu verbele la indicativ viitor angrenate în strategia globală a narativului, anumite acte directive care sunt prescrise auditoriului cu privire la obiectul denotat: apa sfințită. Cadrul acesta înscris inițial într-o anumită formalitate este modelat în discurs odată cu marcarea verbală la indicativ prezent a unei modalități deziderative, prin implicare afectivă: „...nădăjduiesc însă↑+(privire panoptică)că:nu doar+cu:conștiința <R> că am (înclinare ușoară a capului către dreapta)că am împlinit o datorie frumoasă de bobotează ș'am luat apă sfântă↑ș'o așezăm ac ↓acasă ntru un loc↑curat la icoană↑(înclinând ușor capul către dreapta și revenind)ci că:ne-am și HRĂ-NIT(marcând emfaza cu o mișcare scurtă a capului pe axa sus-jos) <F> <Î> <R> duhovnicește↑în toa-tă această perioadă:↑...” (A1). Utilizarea inițială a pronumelui de politețe se justifică acum în termeni de eficacitate prin faptul că el este utilizat ca „adoucisseur” pentru formularea indirectă a cerinței adresate ulterior auditoriului. Inclusiv acest act de solicitare se face prin încorporarea sa într-o construcție specială, cu un caracter polifonic evident: „negația polemică” (Ducrot 1984: 27)¹⁷. În acest context și în relație cu actele ce o preced și o succed, aceasta devine *trop ilocutoriu* (Kerbrat-Orecchioni 2012: 96 – „*trope illocutoire*”) prin care este indicat sau mai bine zis orientat comportamentul auditoriului față de „obiectul” sacru. Acesta este un exemplu concret prin care se observă modelarea contextului prin discurs, prin aplicarea strategiei indirecte: segmentată prin intonație și emfază, negația se apropie de forma unei negații descriptive (cu valori modale din câmpul modalităților deontice), însă în relație cu celelalte elemente, sub umbrela strategiei indirecte și a întregului proces cu orientare argumentativă, prin utilizarea negației polemice, ne aflăm încă în câmpul *modalităților aletice*.

Deși construite cu aceeași *precauție ceremonială* (Zafiu 2010: 30), secvențele următoare par a fi mai transparente în exprimarea actelor directive, însă utilizarea așa-numitului „noi inclusiv” (Amossy 2010b: 158) de forma „eu”+„tu”/„voi” echilibrează fiecare dintre aceste *modalități deontice*, alături de anumite mărci de identitate în interiorul grupului (aici) creștin, *in-group identity markers* (Goody, *apud* Hoarță Cărăușu 2008: 107): „...să avem fraților și surorilor creștine:sfânta↑și dumnezeiasca↑scriptură↑+(repetând gestul, marchează cuvintele orietându-se către auditoriul din stânga sa) <F> <Î> <R> ca singurul izvor de a ști ce este BINE↑(marcând emfaza prin mișcarea aceleiași mâini, dar și a capului pe axa verticală sus-jos)și ce este ră:u↓(revenind către centru, repetă gestul marcând rostirea cuvintelor)în această viață↓în această lume.+(marcând tonalitatea cu aceeași

¹⁷ Autorul distinge trei categorii de negații: *negația metalingvistică* (contrazice un enunț pronunțat nu pentru a anula veridicitatea acestuia, ci pentru a amplifica efectul său); *negația descriptivă* (negația propriu-zisă, care constă în afirmarea unui conținut negativ); și *negația polemică* (se concretizează în manieră replicativă, ca răspuns contestatatar la adresa unui enunț anterior; ceea ce o definește ca strategie argumentativă este faptul că prin ea nu se anulează orientarea argumentativă a propoziției pozitive respinse, ci întărirea sa, dar și caracterul polifonic).

mişcare a palmei pe axa de adâncime față-spate, se orientează către auditoriul din dreapta sa)...” (A1) – se manifestă tocmai pentru a crea o punte de legătură cu auditoriul (eterogenitate) și identificarea cu acesta din urmă. Aceste secvențe de refacere periodică a interdependenței afective între cele două instanțe ale comunicării induc auditoriului sentimentul egalității în fața divinității, dar mai mult decât atât, prin minimalizarea eului sunt justificate în discurs acțiunile prescrise prin descrierea lor ca „obligatorii” în vederea atingerii aceluiași scop comun urmărit de predicatorul însuși, mântuirea subiectivă: „suntem chemați să bem noi <F> <Î> TOȚI creștinii ortodocși(marcând cuvintele cu mișcări sacadate ale capului pe axa verticală sus-jos, revenind cu orientarea corpului și a privirii către auditoriul din dreapta sa)botezați în numele sfintei treimi↑” (A1); „...primim APA cea binecuvântată↑ <F> <Î> <R> pentru a_l primi pe hristos dumnezeu↑OMUL(marcând emfaza cu mișcări ale mâinilor ținând crucea pe axa verticală sus-jos)în viața noastră↓(marchează cuvintele aplecându-se ușor către auditoriu, se mișcă simultan pe axa orizontală stânga-centru-dreapta)în casele noastre↓în țara noastră:↓...” (A1).

Observăm că, prin înscrierea în discurs, se evoluează treptat de la ipostaza pur convențională de „plural auctorial cu verbe de declarație” (Zafiu 2010: 30): „<L> <Î> <F> suntem la slujba numită:sfîntire’_aghiazmei_↓sfîntire’_apei celei mari_↓în ziua în ziua bobotezei.(orientare ușoară către auditoriul din dreapta sa și revine către centru)am să_↓săvârșit dumnezeiasca liturghie↑și iată_ne acum în fața sfintei catedrale(ajustându-și postura, face un pas în față)a mitropoliei moldovei _și_bucovinei↑(plecând privirea și revenind)săvârșind:rânduia...” (A1) la „pluralul persuasiv de asociere cu verbe de cunoaștere, cu verbe cognitive” (*Ibidem*): „încât(marcând conectorul cu aceeași mișcare a mâinii stângi ce ține crucea de lemn)NOI am_venit_la biserică ASTĂZI↓(repetând gestul către auditoriul din dreapta sa)am participat la dumnezeiasca liturghie_↓(revenind cu mâinile în dreptul pieptului; ținând crucea de lemn cu ambele mâini, mâna o acoperă pe cea stângă)primim APA cea binecuvântată↑ <F> <Î> <R> pentru a_l primi pe hristos dumnezeu↑OMUL(marcând emfaza cu mișcări ale mâinilor ținând crucea pe axa verticală sus-jos)” (A1) spre acte directive exprimate hortativ: „...să deschidem↑ SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA scriptură↑ca să gîndim TOȚI(mișcând circular pe axa de adâncime față-spate palma mâinii stângi orientată către sine)creștinii la fel↑” (A1) sau „...<R> rugăciunea dimineața: rugăciunea_seara_ru-GĂ-CIU-NEA_N_TIMPUL LUCRULUI↑(tonalitate și emfază marcată prin același gest dar cu o frecvență de executare mai mare, orientându-se către auditoriul din stânga sa) <L> care este:TAINA <S> <J> secretul↑rezolvării tu:turor↑problemelor pe care le avem de_nfruntat în viață↑rugăciunea_↓în tim-pul lucrului.(orientându-și privirea către auditoriul din cetnru-dreapta; frecvența de executare a gesturilor este mai mică)și+(deschizând palma orientată în sus)” (A1), dar atenuate în discurs tocmai prin implicațiile variate ale ethosului. Mai adăugăm că, în funcție de contractul de vorbire specific fiecărei pareneze, realizările lui „noi” se fac diferit sub forma: „eu”+„tu/voi” (la pareneza de Ziua Bobotezei); „eu”+„el/ei” (la pareneza de Ziua Absolventului) și sub forma „eu”+„tu/voi+el/ei” (la pareneza ținută la comemorarea de 1 decembrie).

Ethosul prealabil nu este suficient pentru garantarea eficienței discursului. Poziția inițială, ca punct de plecare în discurs, este doar baza pe care se concretizează formele rezultate din dinamica întregului discurs. Prin urmare, în discursul său, predicatorul va elabora o serie de modalități discursive prin care să proiecteze, în scenografia discursului său, un *ethos particular*, distinct. *Pareneza* este un discurs cu puternice implicații morale, afective, induse evenimential. Toate mărcile lingvistice evaluative, afective sau axiologice contribuie împreună cu celelalte strategii adoptate ca materiale ale aceleiași arhitecturi: argumentarea, în principal, în funcție de cadrele sociale și instituționale preexistente, care presupun o distribuție prealabilă a rolurilor.

Bibliografie

- Amossy 2010a: Ruth Amossy, *La présentation de soi. Ethos et identité verbale*, Paris, Presses Universitaires de France.
- Amossy 2010b: Ruth Amossy, *L'argumentation dans le discours*, 3e édition, Cursus Lettres, Paris, Armand Colin.
- Amossy, Herschberg-Pierrot 2011: Ruth Amossy, Anne Herschberg-Pierrot, *Stéréotypes et clichés. Langue, discours société*, 3e édition, Paris, Armand Colin.
- Benveniste 1974: Émile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, t. II, Paris, Gallimard.
- Bourdieu 1982: Pierre Bourdieu, *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*, Paris, Fayard.
- Bourdieu 1997: Pierre Bourdieu, *Méditations pascaliennes*, Paris, Seuil.
- Braniște 2005: Ene Braniște, *Liturgica specială pentru facultățile de teologie*, București, Editura Lumea Crediinței.
- Brown, Levinson 1987: P. Brown, S. Levinson, *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987.
- Charaudeau 1983: Patrick Charaudeau, *Langage et discours. Éléments de sémiolinguistique*, Paris, Hachette.
- Collett 2011: Peter Collett, *Cartea gesturilor. Cum putem citi gândurile oamenilor din acțiunile lor*, traducere de Alexandra Borș, București, Editura Trei.
- Cosnier 2007: Jacques Cosnier, *Introducere în psihologia emoțiilor și a sentimentelor. Afectele, emoțiile, sentimentele, pasiunile*, traducere de Eliza Galan, Iași, Editura Polirom.
- Daniel 2005: IPS Daniel, *Dăruire și dănuire. Raze și chipuri de lumină din istoria și spiritualitatea românilor*, Iași, Editura Trinitas.
- Ducrot 1984: Oswald Ducrot, *Le dire et le dit*, Paris, Minuit.
- Durkheim 1976: Émile Durkheim, *The Elementary Forms of the Religious Life*, London, Allen & Unwin.
- Florescu 1973: Vasile Florescu, *Retorica și neoretorica. Geneză, evoluție, perspective*, București, Editura Academiei.
- Goffman, McGinnis 1961: Erving Goffman, Robert McGinnis, *Encounters. Two studies in the sociology of interaction*, New York, The Bobbs-Merrill Company, Inc.
- Gordon 2001a: Vasile Gordon, *Introducere în omiletică*, București, Editura Universității din București.
- Gordon 2001b: Vasile Gordon, *Predica ocazională (Pareneza). Considerații teoretice și exemplificări*, teză de doctorat, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

- Gordon 2003: Vasile Gordon, *Biserica și școala. Analize omiletice, catehetice și pastorale*, București, Editura Christiana.
- Hoarță Cărăușu 2004: Luminița Hoarță Cărăușu, *Pragmalingvistică. Concepte și taxinomii*, Iași, Editura Cermi.
- Hoarță Cărăușu 2008: Luminița Hoarță Cărăușu, *Teorii și practici ale comunicării*, Iași, Editura Cermi.
- Kerbrat-Orecchioni 1980: Catherine Kerbrat-Orecchioni, *L'Énonciation. De la subjectivité dans le langage*, Paris, Armand Colin.
- Kerbrat-Orecchioni 2012: Catherine Kerbrat-Orecchioni, *Les actes de langage dans le discours. Théorie et fonctionnement*, sous la direction de Henri Mitterand, Paris, Armand Colin.
- Maingueneau 2009: Dominique Maingueneau, *Les termes clés de l'analyse du discours*, nouvelle édition revue et augmentée, Paris, Seuil.
- Mills 2011: Sara Mills, *Discursive approaches to politeness and impoliteness*, în *Discursive Approaches to Politeness*, Berlin, De Gruyter Mouton.
- Pitar 2007: Mariana Pitar, *Textul injonctiv. Repere teoretice*, Timișoara, Excelsior Art.
- Stroh 2010: Wilfred Stroh, *La puissance du discours. Une petite histoire de la rhétorique dans la Grèce Antique et à Rome*, traduit de l'allemand et du latin par Sylvain Blunz, Paris, Les Belles Lettres.
- Vernant 1997: Denis Vernant, *Du discours à l'action. Études pragmatiques*, Paris, Presses Universitaires de France.
- Zafiu 2010: Rodica Zafiu, *Ethos, pathos și logos în textul predicii*, în *Text și discurs religios*, Iași, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” (http://www.unibuc.ro/prof/zafiu_r/docs/res/2011febc2009a03.pdf – 06. 2014).

Discursive Ethos in Current Occasional Religious Discourse. Parenesis

The purpose of this paper is to provide an analysis, by no means exhaustive, of the specific verbal markers making up the preacher's *self-image* or *discursive ethos*, considering the special background against which the sermon is given, which specialized orthodox literature calls *parenetic* (or *occasional*) sermon. Considering this particular homiletic genre as an *argumentatively oriented* speech, we think that, despite the fact that the preacher's *self-image* or his *discursive ethos* originates less in what is explicitly uttered (*dit*) and more in the argumentative process taken as a whole (like *dire*). Nevertheless, particular punctual items, which are expressly marked in the speech, make up what Dominique Maingueneau defines as "uttered ethos": those forms of subjectivity by which the preacher actually and explicitly becomes part of his speech and refers to his *self*. Our analysis relies on empirical data, materialized in the text of the corpus enclosed in the paper. The paraneses that I have chosen are recorded by me in an audio-video format and transcribed observing the specific requirements set in the book *Non-dialectal Current Spoken Romanian Corpus*, coordinated by Luminița Hoarță Cărăușu (Cermi Publishing, Iași, 2005, 11-13).